

УДК 634.11:631.164

© 2017

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ НОВИХ СОРТІВ ПЛОДОВИХ КУЛЬТУР

І.І. Хоменко,
академік НААН, доктор
сільськогосподарських наук

Л.А. Костюк,
кандидат економічних наук

І.І. Мамалига
Інститут помології імені
Л.П. Симиренка НААН

Мета. Проведення економічної оцінки нових і перспективних сортів селекції Інституту помології імені Л.П. Симиренка НААН. **Методи.** Нормативний, розрахунковий. **Результати.** Виділено найбільш економічно ефективні нові і перспективні сорти плодкових культур, здатні забезпечити прибутковість насаджень на рівні 70,9 – 137,5 тис. грн/га. **Висновки.** Інноваційні розробки Інституту помології імені Л.П. Симиренка НААН за їх трансферу у виробництво дадуть змогу підвищити врожайність насаджень у садівничих підприємствах щонайменше на 50 – 70%.

Ключові слова: садівництво, плодіві культури, сорти, оцінка, ефективність, урожайність, прибуток.

Збільшення обсягів виробництва плодів і ягід в Україні з метою зменшення частки імпорту та створення додаткових можливостей для експорту можливе за умови зростання конкурентоспроможності виробництва плодоягідної продукції та інвестиційної привабливості плодоягідного бізнесу. В основі конкурентоспроможного функціонування галузі садівництва лежить активізація інноваційної діяльності підприємств, яка здатна забезпечити високу ефективність господарювання та конкурентні переваги конкретними підприємствами на внутрішньому і зовнішньому ринках за вдосконалення організаційно-економічного механізму інноваційного ведення галузі садівництва.

Конкурентна боротьба є спонукальним фактором підвищення продуктивності праці, збільшення масштабів виробництва та його ефективності, поліпшення якості продукції

і впровадження інновацій. Вона породжує конкурентне середовище, в умовах якого підприємства прагнуть зміцнити своє економічне становище через залучення покупців завдяки пропозиції кращих товарів або вигідних умов збуту порівняно з конкурентами, тобто координує дії суб'єктів ринку без централізованого втручання в їхню діяльність [1]. При цьому єдина умова, що дає змогу приватним товаровиробникам отримувати найбільші прибутки, — їх спроможність конкурувати, представивши кращу продукцію на ринку.

Досліджуючи сутність поняття «конкурентоспроможність», слід зазначити специфіку його застосування залежно від ієрархії об'єкта досліджень. У цьому сенсі вирізняють окремі економічні категорії конкурентоспроможності продукції, підприємства, галузі та країни загалом, для яких спільним є їх

властивості відповідати потребам ринкового середовища, що виявляються в конкурентних перевагах [2]. Останні забезпечують міцніші позиції на ринку для кожного зазначеного елемента. Під ринком досконалої конкуренції слід розуміти умови функціонування економіки, за яких достатня кількість покупців і продавців вступають у добровільні угоди купівлі-продажу з метою одержання вигоди [3].

Посилаючись на теорію ефективної конкуренції, О.А. Нужна [4] відзначає, що ефективність діяльності аграрного підприємства та його конкурентоспроможність залежать від 4-х групових показників (критеріїв), серед яких провідне місце належить конкурентоспроможності товару, ефективності управління виробничим процесом, обіговими засобами та збутом виробленої продукції. До інструментарію досліджень належать рентабельність виробництва, рівень продуктивності праці, ефективність стратегічного планування, адаптивність, інноваційна діяльність тощо [5]. Зазначені показники характеризують ефективність виробництва продукції і свідчать про можливість підприємства працювати на ринку з позиції виробника — лише однієї сторони учасників ринкових відносин. На думку автора [5], конкурентоспроможність визначається затратно-ціновими факторами, а з позиції споживача — сукупністю споживчо-вартісних характеристик.

Науковці, розкриваючи сутність категорії «конкурентоспроможність продукції», пов'язують її з якістю в технічному значенні або в розумінні споживчих властивостей.

П.Т. Саблук цю категорію визначає як товар, що має кращі якісні, вартісні та кількісні показники разом із найменшою ціною споживання та ефективну збутову стратегію задовольняти потреби споживачів щодо якості та асортименту за нижчою ціною. Автор зазначає, що серед величин, які найбільше відображають точне значення конкурентоспроможності продукції, є такі, в основу яких покладено затрати виробництва, ступінь насичення певним видом продукції конкретного ринку, рівень купівельної спроможності населення. За незадовільного попиту на продукцію нижня межа конкурентоспроможності визначається

співвідношенням прибутку до витрат засобів і праці або співвідношенням ринкової ціни до індивідуальних затрат виробництва. Конкурентоспроможність є похідною від прибутку і суспільних витрат праці [2].

У науковій літературі зазначається, що конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції можна визначати за спрощеною схемою, розраховуючи показник норми прибутку як співвідношення ринкової ціни до індивідуальних витрат виробництва (комерційної собівартості продукції) [6]. Автор пропонує використати показник рівня рентабельності, який чітко відображає ефективність галузі (індекс конкурентоспроможності).

Додатковим індикатором конкурентоспроможності продукції може бути величина прибутку на 1 га багаторічних насаджень. Такий показник можна визначити тільки з урахуванням специфіки сільського господарства і можливості підприємства з розширеного відтворення усіх його складових [6]. Отже, як показник конкурентоспроможності продукції садівництва можна використовувати величину прибутку з 1 га плодonoсних насаджень і рівень рентабельності.

У працях вітчизняних учених наведено різні методики дослідження конкурентоспроможності продукції, підприємства, галузей і взагалі конкурентоспроможності аграрного сектору. Такі методики, крім зазначених вище, висвітлюються також у роботах О. Віноградова [7], Л. Джемелінської [8], О. Файчук [9]. Зазвичай у такому разі для розрахунку конкурентоспроможності слід використати показники, які характеризують більше якісні параметри, ніж кількісні. Більшість методик занадто ускладнюють процес оцінки, що унеможлиблює їх використання в повсякденній практиці. Тому практичне значення мають методи дослідження виробничих процесів, розроблені Є. Крикавським [10] та В.Я. Меселем-Веселяком [11], на основі яких пропонується методика оцінки конкурентоспроможності продукції садівництва, що ґрунтується на використанні таких показників: продуктивність (урожайність), ц/га (т/га); виробничі витрати, тис. грн на 1 га; собівартість виробництва, грн/кг, ц; ціна реалізації (закупівельна ціна), грн/кг; прибуток на 1 га плодonoсних

насаджень, тис. грн; рівень рентабельності виробництва, %; строк окупності капіталовкладень, років.

На нашу думку, важливим показником для оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції (продукції садівництва зокрема) у перспективі має стати показник норми прибутку, який, крім капітальних і виробничих витрат на виробництво продукції, з формуванням ринку землі міститиме її ринкову вартість.

Для аналізу показників конкурентоспроможності продукції використовують метод порівняльного аналізу. Порівнюються показники ефективності та динаміка виробництва продукції.

Мета досліджень — дати економічну оцінку новим і перспективним сортам селекції Інституту помології імені Л.П. Симиренка НААН.

Матеріали та методи досліджень. В Інституті помології імені Л.П. Симиренка НААН досліджують інноваційні технологічні рішення в садівництві, які можуть бути використані у виробництві плодів і ягід сільськогосподарськими підприємствами.

Витрати матеріальних ресурсів, коштів і праці в технологічних дослідах вираховували за нормативним методом згідно з Методикою економічної та енергетичної оцінки типів насаджень, сортів, інвестицій в основний капітал, інновацій та результатів технологічних досліджень у садівництві [12].

Об'єкти досліджень: нові й перспективні сорти та елітні форми плодкових, ягідних і малопоширених культур селекції Інституту помології імені Л.П. Симиренка НААН.

Результати досліджень. Економічна оцінка нових сортів та елітних форм яблуні (табл. 1) демонструє значно вищу (у 1,5–2,5 раза)

1. Економічна ефективність нових сортів та елітних форм яблуні селекції Інституту помології імені Л.П. Симиренка НААН

Сорт, елітна форма	Урожайність 2015 р., т/га	Капіталовкладення	Витрати всього	Валовий дохід	Прибуток	Собівартість, грн/кг	Рівень рентабельності, %	Строк окупності капіталовкладень, років
		тис. грн/га						
<i>М. 26 (без зрошення, схема садіння 4×1,5 м)</i>								
Айдаред (контроль)	5,3	101,0	25,1	42,4	17,3	4,7	69,0	10,8
Ренет мліївський	12,3	101,0	27,5	98,4	70,9	2,2	258,2	6,4
№ 12-2-40	10,3	101,0	26,8	82,4	55,6	2,6	207,6	6,8
№ 5-39	11,3	101,0	27,1	90,4	63,3	2,4	233,2	6,6
<i>М. 26 (зрошення, індивідуальні опори, схема садіння 4×1,5 м)</i>								
Айдаред (контроль)	11,5	119,1	28,4	92,0	63,6	2,5	223,8	6,9
Ренет мліївський	14,0	119,1	29,3	112,0	82,7	2,1	282,8	6,4
№ 12-2-40	18,5	119,1	30,8	148,0	117,2	1,7	380,7	6,0
№ 5-39	13,8	119,1	29,2	110,4	81,2	2,1	278,2	6,5
<i>М. 9 (зрошення, індивідуальні опори, схема садіння 3,75×0,75 м)</i>								
Айдаред (контроль)	11,0	156,2	38,6	88,0	49,4	3,5	127,8	8,2
Ренет мліївський	22,5	156,2	42,5	180,0	137,5	1,9	323,2	6,1
№ 12-2-40	17,8	156,2	40,9	142,4	101,5	2,3	247,9	6,5
№ 5-39	18,6	156,2	41,2	148,8	107,6	2,2	261,1	6,5

2. Економічна ефективність нових сортів та елітних форм груші селекції Інституту помології імені Л.П. Симиренка НААН (2011 – 2015 рр., схема садіння 7×4 м)

Сорт, елітна форма	Середня врожайність, т/га	Капітало-вкладення	Витрати всього	Валовий дохід	Прибуток	Собівартість, грн/кг	Рівень рентабельності, %	Строк окупності капітало-вкладень, років
Бере кіївська (контроль)	11,4	65,8	15,7	57,0	41,3	1,4	263,8	6,6
Зеленка мліївська	14,9	65,8	16,9	74,5	57,6	1,1	341,9	6,1
Новинка мліївська	13,0	65,8	16,2	65,0	48,8	1,2	300,9	6,3
Елітна форма 38/16	14,7	65,8	16,8	73,5	56,7	1,1	337,8	6,2

ефективність їх вирощування порівняно з контрольним сортом Айдаред незалежно від технології вирощування, про що свідчать показники прибутковості та рентабельності виробництва: 55,6–137,5 тис. грн/га (17,3–63,6 тис. грн/га у сорту Айдаред) та 207,6–380,7% (сорт Айдаред — 69,0–223,8%).

Прибутковість вирощування нових сортів груші (сіянцева підщепа, схема садіння 7×4 м) становить 48,8–57,6 тис. грн/га (41,3 тис. грн/га у контрольному варіанті). Рівень рентабельності — відповідно 300,9–341,9%, на контролі — 263,8% (табл. 2).

Вирощування нових сортів та елітних форм сливи також є економічно ефективнішим порівняно з контрольним сортом Волошка: прибуток за їх виробництва з 1 га — до 76,2 тис. грн (58 тис. грн у контрольному варіанті), рівень рентабельності — до 384,1% (313,4 на контролі) (табл. 3).

За економічною оцінкою сортів та елітних форм вишні, найкращі показники серед досліджуваних об'єктів були в сорту вишні Жадана (табл. 4). За схеми садіння 5×4 м середня врожайність цього сорту за 2011–2015 рр. становила 16,2 т/га, що забезпечило рівень

3. Економічна ефективність нових сортів та елітних форм сливи селекції Інституту помології імені Л.П. Симиренка НААН (2011 – 2015 рр., схема садіння 6×4 м)

Сорт, елітна форма	Середня врожайність, т/га	Капітало-вкладення	Витрати, всього	Валовий дохід	Прибуток	Собівартість, грн/кг	Рівень рентабельності, %	Строк окупності капітало-вкладень, років
Волошка (контроль)	15,3	71,7	18,5	76,5	58,0	1,2	313,4	6,2
№ 9635	15,6	71,7	18,6	78,0	59,4	1,2	319,2	6,2
№ 9633	14,9	71,7	18,4	74,5	56,1	1,2	305,5	6,3
№ 8101	14,5	71,7	18,2	72,5	54,3	1,3	297,6	6,3
№ 7842	16,5	71,7	18,9	82,5	63,6	1,1	336,2	6,1
№ 8169	15,6	71,7	18,6	78,0	59,4	1,2	319,2	6,2
№ 7934	15,9	71,7	18,7	79,5	60,8	1,2	324,9	6,2
№ 8110	14,8	71,7	18,3	74,0	55,7	1,2	303,6	6,3
№ 8115 (Окраса саду)	19,2	71,7	19,8	96,0	76,2	1,0	384,1	5,9
№ 8121 (Янтарна мліївська)	18,3	71,7	19,5	91,5	72,0	1,1	368,6	6,0
№ 8124 (Престиж)	19,0	71,7	19,8	95,0	75,2	1,0	380,7	6,0
№ 8143 (Чарівниця)	17,8	71,7	19,4	89,0	69,6	1,1	359,8	6,0
№ 12516	18,3	71,7	19,5	91,5	72,0	1,1	368,6	6,0
№ 12229	17,9	71,7	19,4	89,5	70,1	1,1	361,6	6,0

4. Економічна ефективність нових сортів та елітних форм вишні Інституту помології імені Л.П. Симиренка НААН (2011 – 2015 рр.)

Сорт	Схема	Кількість дерев, шт./га	Середня врожайність, т/га	Капітало-вкладення	Витрати всього	Валовий дохід	Прибуток	Собівартість, грн/кг	Рівень рентабельності, %	Строк окупності капіталовкладень, років
Подбельська (контроль)	5×4	500	15,2	54,60	71,65	152,00	80,35	4,71	112,1	4,7
Альфа	5×4	500	15,8	54,60	73,87	158,00	84,13	4,68	113,9	4,6
Пам'ять										
Артеменка	5×4	500	15,6	54,60	73,13	156,00	82,87	4,69	113,3	4,7
Елегантна	5×4	500	13,2	54,60	64,24	132,00	67,76	4,87	105,5	4,8
Жадана	5×4	500	16,2	54,60	75,35	162,00	86,65	4,65	115,0	4,6
Оптимістка	5×4	500	13,1	54,60	63,87	131,00	67,13	4,88	105,1	4,8
№ 4139 (Чудова)	5×4	500	15,6	54,60	73,13	156,00	82,87	4,69	113,3	4,7
№ 3600 (Шанс)	5×4	500	14,6	54,60	69,43	146,00	76,57	4,76	110,3	4,7

рентабельності 115%. Строк окупності капіталовкладень на створення насаджень цього сорту за такої схеми садіння становить 4,6 року. Інші досліджувані сорти вишні мають дещо нижчі показники врожайності та рівня рентабельності. Найнижчі показники у сорту Оптимістка: урожайність — 13,1 т/га, рівень рентабельності — 105,1%. Елітні форми за врожайністю не поступаються сортам, забезпечуючи врожайність на рівні 15 т/га та

рентабельність 110–113%.

Аналіз показників економічної ефективності сортів та елітних форм черешні (табл. 5) показав, що всі досліджувані сорти та елітні форми забезпечують вищий порівняно з контролем рівень урожайності. За схеми садіння 6×4 м найвища врожайність була у сорту черешні Легенда Млієва — 16,8 т/га. Така врожайність забезпечила рівень рентабельності 121,7%. Строк

5. Економічна ефективність нових сортів та елітних форм черешні селекції Інституту помології імені Л.П. Симиренка НААН (2011 – 2015 рр.)

Сорт	Схема	Кількість дерев, шт./га	Середня врожайність, т/га	Капітало-вкладення	Витрати всього	Валовий дохід	Прибуток	Собівартість, грн/кг	Рівень рентабельності, %	Строк окупності капіталовкладень, років
Дрогана жовта (контроль)	6×4	417	14,8	69,48	68,37	148,00	79,63	4,62	116,5	5,87
Бірюза	6×4	417	15,9	69,48	72,44	159,00	86,56	4,56	119,5	5,80
Щедрість	6×4	417	16,3	69,48	73,92	163,00	89,08	4,53	120,5	5,78
Наяда	6×4	417	16,0	69,48	72,81	160,00	87,19	4,55	119,8	5,80
Легенда Млієва	6×4	417	16,8	69,48	75,77	168,00	92,23	4,51	121,7	5,75
Дар Млієва	6×4	417	15,6	69,48	71,33	156,00	84,67	4,57	118,7	5,82
№ 6957 (Темп)	6×4	417	15,7	69,48	71,70	157,00	85,30	4,57	119,0	5,81
№ 4383 (Елегія)	6×4	417	15,5	69,48	70,96	155,00	84,04	4,58	118,4	5,83

окупності капіталовкладень на створення насаджень цього сорту за такої схеми садіння — 5,75 року. Урожайність елітних форм

перевищує показники контрольного сорту і перебуває в межах середньої врожайності досліджуваних сортів.

Висновки

Оцінка конкурентоспроможності продукції садівництва в загальному вигляді визначається за продуктивністю, виробничими витратами, собівартістю виробництва, ціною реалізації (закупівельною ціною), прибутком на 1 га плодonoсних насаджень, рівнем рентабельності виробництва, строком окупності капіталовкладень, нормою прибутку.

Економічна оцінка інноваційних розробок

Інституту помології імені Л.П. Смирєнка НААН свідчить про те, що їх трансфер у виробництво дасть змогу підвищити конкурентоспроможність продукції садівництва, зокрема за рахунок зростання врожайності плодonoгідних насаджень щонайменше на 50–70%, забезпечивши прибутковість виробництва плодів на рівні 70,9–137,5 тис. грн/га.

Бібліографія

1. *Економічна енциклопедія: у 3-х т.; відп. ред. С.В. Мочерний та ін.* — К.: Вид. центр «Академія», 2000. — Т. 1. — 864 с.
2. *Формування та функціонування ринку агропромислової продукції: практи. посіб.; за ред. П.Т. Саблука.* — К.: IAE, 2000. — 556 с.
3. *The Economics of Project Analysis. A Practitioner's Guide.* EDI, Word Banc, 1991. — 195 p.
4. *Нужна О.А.* Оцінка рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств/О.А. Нужна//Економіка АПК. — 2001. — № 5. — С. 110–115.
5. *Кондратюк О.І.* Підвищення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції/О.І. Кондратюк//Економіка АПК. — 2005. — № 10. — С. 109–112.
6. *Брылев А.* Конкурентоспособность сельскохозяйственной продукции/А. Брылев//АПК: экономика, управление. — 1998. — № 10. — С. 65.
7. *Виноградов О.* Методи аналізу конкурентоспроможності впровадження інновацій на засадах

маркетингу/О. Виноградов//Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 1 (55). — С. 65–73.

8. *Джемелінська Л.* Оцінка конкурентоспроможності молочної продукції/Л. Джемелінська//Економіка АПК. — 2003. — № 1. — С. 124–131.

9. *Файчук О.* Оцінка виробництва конкурентоспроможності продукції за технічними параметрами/О. Файчук//Економіка АПК. — 2004. — № 10. — С. 134–139.

10. *Крикавський Є.* Логістика для економістів: підруч./Є. Крикавський. — Львів: Вид-во нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2004. — 448 с.

11. *Месель-Веселяк В.Я.* Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки/В.Я. Месель-Веселяк//Економіка АПК. — 2007. — № 12. — С. 8–14.

12. *Методика економічної та енергетичної оцінки типів насаджень, сортів, інвестицій в основний капітал, інновацій та результатів технологічних досліджень у садівництві; за ред. О.М. Шестопаля.* — К.: НЦ «Плодівництво» УААН, ІС УААН, 2006. — 144 с.

Надійшла 3.02.2017.